

KIRJA-ARVIOITA

KORPORATIIVISEN VALLAN VERKOT MEILLÄ JA MUUALLA

Frans N. Stokman, Rolf Ziegler ja John Scott (toim.): Networks of Corporate Power, Cambridge, Polity Press 1985. 304 s.

Networks of Corporate Power -teos esittelee kansiensa välissä ensimmäisen vertailevan tutkimuksen kymmenen maan suurten yritysten välisistä johtajakytkennöistä. Teos pyrkii verkkoanalyysiä käyttäen tunnistamaan yritysten keskinäisten kytkentöjen lainalaisuuksia ja ymmärtämään syntyvien yritysverkkojen ja niiden heijastaman taloudellisen vallan rakennetta.

Yritysten katsottiin kytkeytyvän toisiinsa, kun niillä oli yhteisiä jäseniä johtoelimissään (johtokunta, hallitus, hallintoneuvosto). Kytkentöihin etsittiin selityksiä eri lähestymistapoja edustavien viiden mallin pohjalta. Rakenteiden teoreettiset selitykset peittyivät kuitenkin lopulta kunkin maan institutionaalisten ja historiallisten piirteiden alle.

Euroopan maista teoksessa käsitellään Itävalta, Belgia, Sveitsi, Länsi-Saksa, Ranska, Englanti, Italia, Hollanti ja Suomi. Yhdysvallat liittyy joukkoon itse-oikeuttuna, koska yritysrytymästä koskeva tutkimus on aiemmin keskittynyt lähinnä vain tilanteeseen USA:ssa. Tämä arvio kattaa teoksesta vain yhteysverkkojen rakenteiden kansainvälisen analyysin sekä Suomen yritysryhmiä ja niiden integraattoreita koskevat osuudet.

KÄSITTEET, AINEISTO JA KÄSITTELYTAPA

Teoksen käsitteet ja viitekehysten esittelee John Scott. Hänen mukaansa yritysten välisellä kytkennällä, yhteydellä (interlock), tarkoitetaan sosiaalista suhdetta, joka syntyy kahden tai useamman yrityksen välille, kun niillä on yksikin yhteinen jäsen hallintoelimissään. Kytkentä muodostaa yksinkertaisimmillaan vain yhteydenpitokanavan; Scott ei oleta, että se merkitsisi suoraan valta- tai kontrollisuhdetta.

Kytcentöjä muodostavat monen paikan johtajat (multiple directors), eli sellaiset yritysten johtoelinten jäsenet, joilla on paikka vähintään kahden yhtiön johdossa. Yrityksen yhteiset johtajat muodostavat elinkeinoelämään yhteysketjuja, jotka kytkeytyvät toisiinsa monin tavoin ja muodostavat monimutkaisia johtajuusverkkoja (network on interlocking directorships).

Kytcentöjen selitystä etsittiin viidestä eri lähtökohdasta teoreettisten mallien avulla. Finanssipääomamallissa yritysryhmät oletetaan rahalaitoskeskeiseksi ja kytcentöjen arvellaan olevan seurausta tästä. Koordinaatio-kontrollimallissa kytcentöjen katsotaan johtuvan joko päärahoittajasta tai tuotanto-ketjusta. Resurssi-riippuvuusmallissa kytcentöjä oletetaan resurssien ko-optoinneiksi (esim. raaka-ainetta tuottavan yrityksen johtoa omiin hallintoelimiin). Managerimalli lähtee ajatuksesta, että yhteysverkot ovat managereiden hallintoelimiä, joissa he synkronoivat omaa toimintaansa. Viides eli luokkoheesiomalli näkee yhteysverkon pyrkivän luokkavallan säilyttämiseen.

AINEISTO JA KÄSITTELYTAPA

Tutkimusprojektin aloittamisesta päätettiin kansainvälisessä politiikan tutkijoiden kokouksessa Grenoblessa vuonna 1978. Aineisto pyrittiin valitsemaan kustakin maasta mahdollisimman vertailukelpoiseksi kansallisista eroista huolimatta. Tutkimuksen näkökulma on organisaatiokeskeinen.

Maittain otokseen valittiin 200 suurinta kaupallista tai teollista yritystä sekä 50 rahoituslaitosta. Yritysten kokoa mitattiin liikevaihdon mukaan. Rahoitusyhtiöiden koon mittarina käytettiin varallisuutta. Tiedot koottiin vuoden 1976 tilanteesta.

Yritysten johtajiksi määriteltiin johtokuntien, hallitusten ja hallintoneuvostojen jäsenet. Puhtaasti edustukselliset elimet jätettiin pois. Hallintoelinten valinnassa kansalliset erot aiheuttivat joitakin hankaluuksia. Angloamerikkalainen johtokuntahallinto oli valinnan kannalta selkein. Kaksiportaisista hallintoelimitystä 'saksalaistyyppistä' otettiin mukaan sekä yrityksen johtokunta että hallitus. 'Latin'alaistyyppistä' (mm. Suomessa) jätettiin pois hallintoneuvostot, jotka keskittyvät lähes pelkästään tilinpidolliseen valvontaan.

Tulosten analysoinnissa käytettiin lähtökohdana sosiaalisen verkon analyysia ja menetelmäksi valittiin verkkoteorian graafinen sovellutus, joka sisältyy GRADAP-nimellä tunnettuun tietokoneohjelmaan. GRADAPissa yritykset ovat pisteitä kaaviokuvassa ja yhteiset johtajat merkitään viivoina pisteiden välille. Syntyneestä 'kuviosta' tai 'verkosta' voidaan mitata yritysten välisiä etäisyyksiä, tutkia syntyneen yhteysverkon ominaisuuksia pisteillä annettujen koodien perusteella sekä erottaa rakenteellisia osaverkkoja. Pisteille annettu-

jen koodien, ts. yrityskohtaisten tietojen, pohjalta voitiin lisäksi analysoida sekä yhteysverkon yleisiä ominaisuuksia että yksittäisten yritysten tunto-merkkejä.

Kaikista kansallisista aineistoista tuotettiin yhteiset vakioanalyysit vertailun pohjaksi. Näiden lisäksi eri maiden tutkimusryhmät valitsivat lisäanalyysia oman suuntautumisensa mukaan.

RAKENTEIDEN VERTAILU

Kansallisten johtajuusverkkojen vertailussa *Frans N. Stokman* tarkastelee johtajuuksien kasautumista ja monen paikan johtajien luomien yhteysverkkojen rakennetta. Kaikissa mukana olleissa maissa monen paikan johtajia on vain 11–25 prosenttia koko johtajajoukosta. Suhteellisesti eniten monen paikan johtajia ja eniten johtopaikkoja henkeä kohden löytyi Ranskasta, Italiasta, Suomesta, USA:sta ja Belgiasta.

Yritysten hallintojärjestelmä näytti vaikuttavan johtajuuksien kasaantumiseen, koska Yhdysvaltoja lukuunottamatta kaikissa näissä maissa sovelletaan latinalaistyyppistä hallintoa. Yhdysvalloissa monijohtajia oli tosin paljon, mutta asemien kasaantuminen oli kuitenkin vähäisintä.

Asemien kasaantuminen selvitettiin, koska juuri monen paikan johtajat luovat yhteydet yritysten välille. Olennainen osuus yhteysverkosta paljastui vain muutaman monen paikan johtajan luomaksi. Englantia ja USA:a lukuunottamatta yli 60 prosenttia kaikista yhteyksistä loivat johtajat, jotka miehittivät yli neljä johtajan paikkaa. He edustivat 20–25 prosenttia kaikista monen paikan johtajista.

Yritysten välisistä yhteyksistä tarkasteltiin niiden lukumäärää, etäisyyttä (suoria tai välillisiä) sekä keskittymistä yritysten ympärille. Kaikissa kymmenessä maassa yhteyksien tiheys ja verkkojen keskittyneisyys liittyivät tiiviisti toisiinsa: missä yhteydet olivat tiheitä, siellä verkko keskittyi muutamien yritysten ympärille.

Neljässä maassa tunnistui selkeä yli 200 yrityksen verkko, jonka ulkopuolelle jäi vain muutamia yrityksiä. Näistä maista Suomella ja Sveitsillä oli tiiviit ja keskittyneet keskukset. Suomessa keskitykseen vaikuttivat yritysryhmiä integroivat kansalliset foorumit ja Sveitsissä pankit. USA:n yhteysverkko hajaantui alueellisten keskusten takia ja Ranskan kytkennät segmentoituivat eri rahoitusryhmien ympärille.

Muissa kuudessa maassa verkkoon jäi alle 200 yritystä. Ilman kytkentöjä jääneistä yrityksistä suurin osa muodostui kansainvälisten yritysten tytäryhtiöistä. Itävallassa yhteysverkko keskittyi tiukasti kansallistetun sektorin

ympäri ja Belgiassa holding-yhtiöiden ympärille. Saksassa ja Hollannissa yritysryhmiä yhdistivät vahvat pankit. Italian yhteysverkkoon syntyi kaksi tiivistä keskusta, valtionjohtoinen ja yksityinen yritysryhmä. Englannissa yritysten välinen yhteysverkko oli löyhä ja harva, vailla tiivistä keskusta.

Kun yhteyksien merkitystä tulkittiin edelleen johtajien aseman perusteella, havaittiin, että yritysten väliset kytkennät olivat seurausta niiden keskinäisen riippuvuuden voimakkuudesta. Näytti, että yritys asettaa toimivan johtajansa toisen yrityksen johtoeleimiin vain, jos sillä on yhteydestä jotain hyötyä joko institutionaalisten suhteiden kannalta tai taloudellisen kontrollin harjoittamiseksi.

Toisaalta Stokmanin mukaan joukossa erottui selvä yhteydenpitoon eri-koistuneiden johtajien, ns. 'verkkospesialistien' ryhmä, joilla ei ole toimeenpanevaa asemaa missään yrityksessä. He toimivat yritysten harmaina eminensseinä, jotka keskittyvät yritysten väliseen viestintään ja tiedon välitykseen.

Jotkut yritysjohtajat, näyttivät monien yhteyksiensä avulla kasvavan tärkeiksi linkkimiehiksi (big linkers), puhutorviksi, jotka esiintyvät yhteysverkossaan koko toimialansa tai jopa koko talouselämän äänenä. Kaikissa maissa yritysten ensisijaiset suorat yhteydet osoittautuivat yhteysverkon luurangoiksi, jonka ympärille muut yhteydet muodostuvat ja joka siten määrää koko yhteysverkon rakenteen.

SUOMEN RYHMITYMÄT

Teokseen sisältyvä *Ilkka Heiskanen* ja *Erkki Johansonin* artikkeli 'Finnish Interlocking Directorships: Institutional Groups and Their Evolving Integration' etsii yritysjoukosta Suomen elinkeinoelämän perinteisiä institutionaalisia ryhmiä ja tarkastelee, millaisia uusia pyrkimyksiä yrityksillä on yhdentymiseen tai yhteistyöhön perinteisten rajojensa yli. Lisäksi tarkastellaan, miten valtion osallistuminen (teollisuusyhtiöt ja rahoituslaitokset) vaikuttaa talouselämän rakenteeseen.

Kuten kansainvälisessäkin osassa, rakenteita tutkittiin selvittämällä, miten yritykset kytkeytyvät toisiinsa johtoeleinten yhteisten jäsenten välityksellä ja millaisia yritysryhmiä ja -verkostoja he siten muodostavat. Vuodelta 1976 kerättyyn otokseen kuului 237 yritystä ja 3110 johtajaa, jotka pitivät hallussaan 4178 johtokunnan tai hallituksen jäsenen paikkaa. Johtajien kautta 210 yritystä kytkeytyi toisiinsa ja 27 jäi erilliseksi. Heiskanen ja Johanson löytävät johtajakytkentöjen perusteella viisi perinteistä institutionaalista ryhmää.

Suurinta ryhmää tutkijat kutsuvat nationalistisen liikepankin ryhmäksi,

jonka ytimen muodostavat Kansallis-Osake-Pankki, Pohjola-yhtiöt ja Kajaani Oy. Toinen ryhmä on maatalouden finanssi-, teollisuus- ja kaupparyhmä, jonka keskukseen kuuluvat Aura-yhtiöt (1976, nyk. Tapiola), Union-öljyt ja Perusyhtymä. Kolmannen eli maataloustuottajien ryhmän sydämessä ovat Tuottajain Lihakeskuskunta, Lounais-Suomen Osuusteurastamo ja Raision tehtaot. Koska nämä kolme ryhmää kytkeytyvät myös toisiinsa, ne muodostavat tutkijoiden mukaan Suomen elinkeinoelämän nationalistis-maataloudellisen selkärangan, jossa liikepankkiryhmä on hallitsevana.

Neljäs oli perinteisen teollisuuden ryhmä on vailla tiivistä keskusta, mikä tutkijoiden mukaan johtunee teollisuuden keskinäisestä kilpailutilanteesta – samoja johtajia ei kytketä kilpaileviin yrityksiin. Tähän ryhmään kuuluvat Yhdyspankki, Nokia, Wärtsilä, Kymi, Sunila ja Stockman. Viidenneksi ryhmäksi aineistossa erottui työväen osuustoimintaliikkeen ryhmä, jonka ytimen muodostavat KK ja OTK (1976, nyk. EKA-yhtymä) sekä Kansa-yhtiöt.

Valtiollisen teollisuuden ja rahoituksen ryhmä jäi tutkijoiden mukaan liian hajanaiseksi täyttääkseen institutionaalisen ryhmän vaatimukset. Hajanaisuus saattaa tutkijoiden mukaan johtua mm. siitä, että otoksesta puuttuu sellaisia valtion hallintoelimiä, jotka hoitavat julkisessa taloudessa vastaavia tehtäviä kuin pankit, keskusosuusliikkeet tai holding-yhtiöt yksityissektorilla.

Ryhmien rakenteeseen ovat vaikuttaneet tietenkin omistus- ja rahoitus-suhteet, mutta tutkijat näkevät taustalla olevan myös talouselämän eri sektorien syvemmät intressit ja aatteelliset tekijät. Mm. maatalouteen liittyvän teollisuuden ja muun teollisuuden vastakohtat, vanhat kieliristiriidat, osuustoiminta-aatteet sekä kansalliset intressit ja suhtautuminen julkiseen sektoriin heijastuvat ryhmissä.

Perinteisille institutionaalisille ryhmille löytyi kuusi 'uutta' yhteistä näytämöä, integroivaa yhtiötä, joiden syntyyn ovat vaikuttaneet keskeisesti elinkeinoelämän kansainvälistymisen haasteet. Integraattorina toimiminen edellyttää yhtiöltä kuulumista yhteysverkon keskukseen. Sen pitää lisäksi tarjota riittävän neutraali foorumi ristiriitaisten intressien käsittelyyn päivittäisen kilpailun ulkopuolella.

Integraattoreiksi luokiteltiin Teollistamisrahasto, Eläketurvakeskus, Vientiluotto, Teollisuuspankki, Perusyhtymä ja Kemi Oy. Näistä neljä toimii rahoitussektorilla, jakaa luottoja kaupan ja teollisuuden yrityksille. Erityisesti kaksi näistä on valjastettu terästäämään teollisuuden kilpailukykyä kansainvälisillä markkinoilla. Kaksi muuta – Perusyhtymä ja Kemi Oy – heijastavat elinkeinoelämän yhteisiä huolenaiheita, Neuvostoliiton kauppaa ja maantieteellisesti hankalien resurssien hyödyntämistä.

Integraattoreiden toimintaa kontrolloivat lähes täysin institutionaaliset ryhmät ja niiden pääorganisaatiot yhdessä valtion yhtiöiden ja hallinnon

edustajien kanssa. Koska integraattorit yhdistävät institutionaalisten ryhmien ja valtion intressit, ne käyttävät omalla toiminta-alueellaan lähes 'hallitus-valtaa'.

YLEISARVIOINTI

Teoksen tärkein merkitys sisältyy sen vertailevaan näkökulmaan; työ on, kuten mainittu, alueellaan ensimmäinen. Yksikään lähtökohdan malleista ei yksinään kelvannut selitykseksi yhteysverkkojen rakenteiden syntyyn. Koska työ koski vain yhden vuoden tilannetta, kunkin maan historiallinen kehitys ja institutionaalinen rakenne korostuivat päällimmäisinä.

Teoksen empiirinen aineisto tarjoaa kuitenkin erinomaisen pohjan jatko-työhön, joka jo lienee vireilläkin. Kun tilannetta kartoitetaan useilta vuosilta, syntyy huomattavasti kirkkaampia kuvia korporatiivisen vallan rakenteista ja kehityspoluista.

Työ tarjoaa kuitenkin jo näinkin mielenkiintoisia näkökulmia aiempaan tutkimukseen. Osoittautuihan mm., etteivät vertailevan analyysin tunnistamat valtarakenteet tukeneet aiemmin esitettyjä johtopäätöksiä pankkien aseman yksipuolisesta korostumisesta yhteysverkoissa.

Kaarina Sinerkari